

גרשון קניספל:

בעקבות מאיאקובסקי לגרוזיה

(רשימה שלישית בסידרה)

טיביליסי (טיפליס) בירת גרוזיה במבט מקומות הגג של המלון. העיר כמו שוכנת בתוך אגן, מוקפת הרים סביב סביב. רקמות שתי-וערב של גגות פח ורעפים לסירוגין על רקע צמחיה סבוכה ועצים מאמיים אליל. העיר חצויה על ידי נהר הקורקה.

מארחי, מפעילי אגודת האמנים של טיביליסי, מוציאים אותי לסיוור בעיר, לאזור שפך הנהר, מקום שם שיפצו מיכנים עתיקים והפכו אותם לסדנאות לאמנים. סוככים להגנה מפני השמש מפוזרים ברחבה כפטריות ססגוניות. מיכנים תת-קרקעיים הפכו גם כאן לגלריות, תוך גימור התקירות ככפות אבן פיסוליות. להפתעתי נמוכי קומה, צבועים בגוני פאסטל, מעוטרים במיפרסות עץ עם תחרה פיליגראנית מנוסרת אף היא בעץ בשולי הגגות. בניינים ששמרו על אופיים המסורתי מזה דורות...

נתבקשתי לסור לאטליה של האמן אגארשווילי, מוזיקר אגודת הציירים והפסלים בטיביליסי. זה העתיק רק בשבועות האחרונים את מקום מושבו ואת סדנתו לרובע האמנים המשוּפָּץ.

אנו נכנסים לבניין במפלסו התחתון. יצירותיו של אגארשווילי מקדמות אותנו בפתח: פסלים גיאומטריים מינימאליסטיים, יציקות גבס מסוגנות המפגינות מיומנות ושלטה. להפתעתי נושאות כמה עבודות שמות תנכיים. כך יצירה בשם "ציאת מצרים": קומפוזיציה גיאומטרית המעמדת פיראמידות עם כדורים בממדים ובכמויות משתנות. אלה אמורים לייצג דמויות אדם. הכדורים מונחים למרגלות הפיראמידות במגמה אופקית מתרחקת.

כובע קסקט

רק עכשיו מתברר לי כי מוזיקר אגודת הציירים והפסלים בטיביליסי הוא יהודי. לא ששאלתי אותו על כך אך הרברים נותרו תוך כדי שיחה.

וגם מתוך צפייה בעבודה אחרת: יציקת כובע קסקט בלוי שהוכר לי דווקא את כיסוי הראש של לנין. אני מסתכל בעבודה ומופתע למצוא בצד הכובע צללית של האות העברית שין. לשאלתי מסביר לי האמן כי נטל את ההשראה לעבודתו מכובע אביו שעלה לישראל עם אשתו, היא אם האמן, לפני 7 שנים. כל ילדי בני הזוג העדיפו להישאר בגרוזיה. עכשיו, משנפטר האב, נותרה האם בודדה. השין ביציקת הקסקט הבלוי של האב באה לציין את ראשית המלה "שלום". ככלל, שייכים פסליו ותבליטיו של אגארשווילי לתחום "פעילויות הפנאי" שלו. את מרבית זמנו הוא מקדיש לעיצוב פנים. כששמע שביילית שנים מספר במחיצת האדריכל הגדול נימאירי כבראזיל, גילה לי כי הוא עצמו השתייך לצוות אדריכלים סובייטי שעשה מספר חורשים בכראייליה בהקמת שגרירות ברית-המועצות בבירת בראזיל.

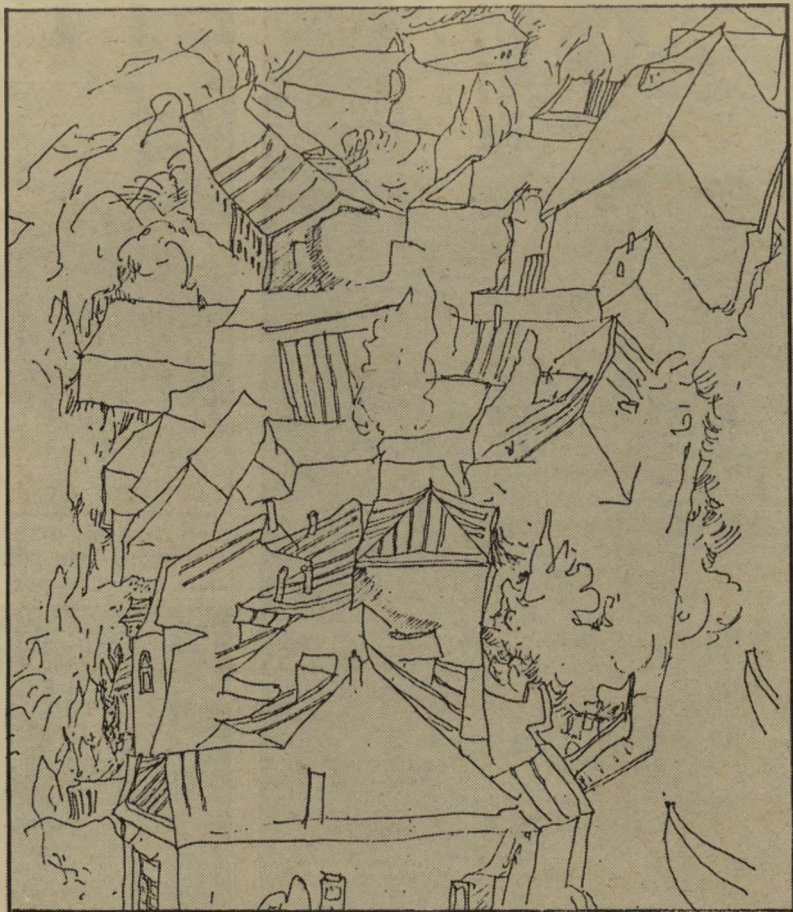
בעוד אנו סוקרים את יצירותיו הרבות ואחר עולים בגג מעלות לקומתו העליונה של האטליה המרווחת, נפתחת דלת אחד האולמות ושולחן עמוס לעייפה בפירות צבעוניים. בקבוקי יין ויינ'שרף מסוגים שונים, תה ריחני וחרקי מהביל בסאמבוכא, ניגלה לעינינו. אשת מארחנו מפצירה בנו להסב לשולחן. עוד אין סיפק בידניו לנגוס מהמיבחר הגדול של תותים, אפרסקים, שסק עסיסי, דובדבנים בגוונים שונים, ולטעום מגביעי היין הגרוזיני הנפלא. והמארחים כבר מפצירים בנו לעבור לחדר סמוך. במרכז חדר המגורים שאליו אנו נכנסים ניצב לו שולחן ענק ועליו צלוחיות של מעדני תיקרובת מקומית. מעדנים לכל חזק ולכל טעם. תערובות ציבעוניות, גבינות צאן, בשרים משופרים על שיפורים, הכל ערוך מתוך תשומת-לב לרושם החזותי. אכן, תאווה לעיניים לא פחות מאשר לחיך.

אנו "תופשים עמדות" לקראת ההסתערות והנה עולים במדרגות אורחים נוספים ששמע המבקר מישראל הגיע לאוזניהם. נאספת כבר דה שאלה הכוללת את המשורר הוכאשווילי; במאי סרטיס ובעל תוכנית קבועה בטלוויזיה המקומית, אדם בשם ספאישווילי; וכן צעיר בשם אמאשווילי, שעליו נאמר לי כי הוא אחד המתרגמים המבריקים ביותר בדור הצעיר והוא שולט בשלושת השפות רבות — ואף בעברית יש לו יריד בסיסי.

כאן, בחדר שבטיביליסי הגרוזינית, והכל זוכרים את האיש ואת מפעלו.

הם גם מנצלים הזדמנות זאת כדי לציין את העובדה שמאז הגיעו ראשוני היהודים לגרוזיה, במאה הרביעית לספירה, שררו בינם לבין סובבניהם יחסי שכנות מצוינים. יצויין כי האוכלוסיה המקומית מעורבת: תמצא ביניהם נוצרים אורתודוקסים, אתאיסטים, מושלמים, ארמנים — ויהודים. לדיכרי מארחי, מעולם לא היה גילוי של איבה כנגד המיעוט היהודי בארץ — וזאת במשך אלף וחמש מאות שנות דריקום או רב-יקום. אכן, עובדה הראויה שתיוכר.

גם רצונם של חלק מהיהודים להגר לישראל מתקבל בגרוזיה באורה שונה לגמרי מזה שברפובליקות אחרות בברית-המועצות, בהן מתייחסים לתופעה זו כאל עריקה.



טיביליסי: מראה מלמעלה, רישום גרשון קניספל

האם לא נדרו שנים מן הדמויות הנערצות ביותר בדיכרי ימי גרוזיה נדר לעלות לארץ הקודש ולהיטמן כעפרה לאחר מותם? ואכן, בירושלים קבורים — על פי המסורת — גם המשורר שוטא רוסטאבלי עצמו, וגם ה"צאריסה" (הצארית, ולא אשת הצאר) תמרה הנערצת בכל אשר תפנה כאן אשר שלטת בארץ שלטון בלי מצרים במאה ה-12. לפי המסורת, הובאו גופות שניהם לירושלים במסעי הצלב ונטמנו בה אך איש אינו יודע את מקום קבורתם...

שוב ושוב חוזרים מארחי ומרגישים כאונו כי מסורת תרבותם קשורה בטבורה ב"ספר הספרים" שאירועי משבצים בפאר יצירות ביואנץ על גלילי קלף עתיקים, וכן על כתלי הקתדרלות הביוזנטיניות בהן ביקרתי מאוחר יותר בדרבי מטיביליסי לקוטאסי. שוב ושוב נוכחתי כי דיבריהם של מארחי לא היו בגדר מחוות ידירות סתם.

ועם זאת — איזה מארחים נפלאים, גלוי לב, טובי מזג ונדיבים כל כך. לעולם לא אשכח את קבלת הפנים שערכו לי בטיביליסי.

יוצאים לקוטאסי

למחרת יצאנו בדרכנו לקוטאסי, שבקירבתה שוכנת העיר או העיירה הגרוזית הקרויה על שמו של מאיאקובסקי.

אנחנו עושים את דרכנו במכונית. הדרך עוברת טבעת רצופה של הרים, לרגליה גיאיות, וגשרים למכביר. ערבות הטובלות כולן בירק ושיחי דשן ודך קטטפה בגוני ירוק פרוש על הכל. כאילו עטפו את כל הנוף הכביר ביריעת מחלצות מוריקה המחליקה על ההרים וגיאיות והופכת הכל לתבליט מנוכדומי אחד — או כמו טיאטא כאן מישוה הכל אל מתחת למרבד ירוק אחד.

המכוניות הנעות על הכביש על היחידות

אימרתו הנודעת של גתה: "החפץ להכיר את המשורר יילך אל מחוזות ילדותו". כוונתו לביקורי שלי בגרוזיה, שמניעו קשורים בהערצתי לפעלו הסיפורי והאמנותי של מאיאקובסקי.

נוטה עוד הנמר

אכן, מנהגי המקום מיוחדים במינם ומרשימים את הור. כך מושמעים לסירוגים אמריישר מפי המברכים סביב השולחן, אבל זאת רק כליאמת ש"התאמדה" שלנו, הוכאשווילי, מרים את גביעו המשמש כאן כשרביטו של המנצח על התמוזות.

גביע התאמדה עובר לרגע — מחווה מיוחדת — לידו של המתרגם הצעיר אחאשווילי העוסק עתה — כך אומרים לי — בתרגומי קלסיקנים גרמניים לגרוזינית; וזה מפתיע אותי בהרמת כוס לזיכרו של בוריס גאפונוב, מתרגמו הנפלא לעברית של נוטה נור הנומר, לשושה רוסטאבלי, האפוס הלאומי הגרוזיני. כידוע, עשה אברהם שלונסקי מאמצים כבירים לפני למעלה משני עשורי שנים כדי להביא את גאפונוב לישראל, וחפצו אף עלה בידו. ואולם, לרוע המזל, נפטר גאפונוב ממחלה ממארת זמן לא רב לאחר בואו לארץ. הוא אמנם עוד זכה לראות בצאת תרגומו לאור בהוצאת ספרית הפועלים.

כל הפמליה הנוכחת בחדר מביעה בצורה מרגשת ונרגשת את הוקרתה לאיש שהקדיש את כל חייו להרקתה של היצירה הגרוזינית ללשון העברית, מטרה אשר למענה רכש, בך עמל, התמדה וחריצות את השליטה בשפה העברית. רשמתי לעצמי בתימהון את אכזריות הגורל המתבטאת בכך שדווקא בקהלנו בארץ דומה כי שמו של גאפונוב נשכח מכבר. והינה אני עומד

המפירות את שלטונו של הירוק. משום כך הן גם מושכות את העין כשהן חולפות על פנינו. על פי רוב, אלה הם כלי-רכב אחרים במראם, יוצאי ארבעה קוויי-צור, חסרי כל ברק והידור. "כל עבודה שאינם מנקרים את העין, ולא "סימלי סטאטוס"!

הן תמיד מלאות עד אפס מקום. על גגותיהן קשורים ברישול-מה ובצורה הנראית מאולתרת פריטי ציוד שחיב להספיק לצורכי המשפחה למשך סוף השבוע... יש איוו תחושה של נזירה שווה לכך.

כל פינה, כל תחנת דלק, חזיתות בתייהחורשות שאנו עוברים על פניהם, כותרות הגשרים, מיפגשי צומת, הכל מנוצל לשילוב יצירות אמנות. לפעמים זהו תבליט ברונזה ענקי הנשקף אלינו מעל כותרת גשר, לפעמים תבליטי קיראמיקה ופסיפסים בתחנות דלק ובמיסעדות. בצידו הדרך, ליד כל מיתקן שתיה — וכאלה יש רבים מפוזרים לכל אורך הדרך — פיסלי אבן או פסלים יצוקי מתכת. אינספור יצירות אמנות מפוזרות בדרך מטיביליסי לקוטאסי.

אבל לא רק זה שונה ומיוחד את המקום. גם הקצב שונה כאן. אין תחושה של בהילות, של תאוצה עצבנית, הכל מתנהל לאיטו, כמו ב"סלו מושן". הנהגים אינם נחפזים לנצל פריצה, להירחק, לעקוף. יש זמן לתומי חשבתני כי פרות קרושות קיימות רק בהודו. נוכחתי שטעיתי. הן קיימות גם כאן. בשלושה שלא תיאמן הן חולפות להן על פני הכביש, חוצות אותו, ובעדרים, ואין פוצה פה וצופר. עולם כמינהגו נוהג.

והסיפור הזה נמשך וחוזר כאן על עצמו לאורך 250 הקילומטרים המפרידים בין טיביליסי לקוטאסי, ועוד כחום היום. והימים אכן חמים מאוד.

חמים מאוד מאוד.

אסון טבע

לאורך כל הדרך פגשנו בצידו כבד המצניח גושי בטון עצומים בשולי הגשרים, הואריות, וכן במקומות אחרים שבהם נצטרכו כמויות גדולות של אבנים וגושי אדמה. מארחינו סיפרו לנו שמכת טבע איררה בממדיה ניחתה השנה על גרוזיה.

בראשיתו של החורף ירד שלג כבד שהצטבר בקרקעיות ההרים העצומים האופייניים כל כך לטופוגרפיה המקומית. ומעשה שטן: אחרי קור של 40 מעלות (צלזיוס) מתחת לאפס, הופיעו לפתע פתאום "ימי חמסין" עם טמפרטורות של 40 מעלות פלוס; ימים שכמותם נדירים כאן גם שרבר הקיץ. התוצאה הבלתי-נמנעת היתה הפשרת-יבוק של מטעני קרח עצומים ומיצבורי שלג שהצטברו בשיאי ההרים, ושיטפון אדירים שסחף עימו סלעי בראשית ומפלי אבן וגושי אדמה אשר כיסו את פני השטח שלמרגלות ההרים. תושבים רבים נותרו ללא קורת-גג, ומחצית היכול של הארץ כולה אבד מתחת לשיכבת הסחף.

אם להזרות על האמת, לולא נתקלנו שוב ושוב בצידו המכאני הכבד ובגושי הבטון האדירים אשר הוכאו לכאן בכיוונה, "לרפר" את שיפולי ההרים ולצייד אותם בחגורות בטחון שתפקידן לתמוך במורדות ההר ולהגן עליהם מפני התחרושות אסון טבע כזה, או לפחות להפחית את נזיקו, לא היינו מנחשים שרק לפני כמה חודשים אירעה כאן פורענות בהיקף כזה.

עוד בפרוורי קוטאסי אתה מגלה את הבנייה הכפרית מעץ הזכורה כה יפה מן התיאורים שבספרות הרוסית הקלאסית: צירוף של קורות עץ, לבנים אדומות ולבנות בגילופים עיטוריים המזכירים לך שאתה נמצא למעשה בחלקה האסייתי של ברית-המועצות.

הצמחיה הצפופה מזכירה דווקא נוף טרופי מוריק. מכל עבר, נהרות ונחלים, יערות ועצים שונים ומשונים נכמתו לא ראת מעודי: שום עץ אינו דומה לחברו. לרגע נרמה שהגיעת לוג הערן האבוד. מיבני עץ וביקחות עץ "על קניים" מפוזרים לרגלי הנהר.

המכונית עוצרת. היגענו. אנחנו בקוטאסי. במקום כבר ממתינים לנו שני אמנים, נציגי איגוד האמנים המקומי. במקרה או שלא במקרה, שניהם פסלים, עוסקים באמנות מונומנטאלית.

לנעו את פושקין...

אך היגענו וכבר אנו מוזמנים לאטליה שבו השנים עוברים. המדובר בסדנא גדולת-מידות וגבוהה במיוחד, כדי לאפשר עבודה על אנדרטות מתנשאות לגובה. דגמי פסלים קטנים וגדולים מפוזרים בכל עבר. האור מסתנן מלמעלה. אחד האמנים עוסק עתה בהשלמת פסל גדול מברונזה המוקדש ל"סימפוניית הניצחון למחפיה האוקטוברית".